

**TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN SINIRLANDIRILMASINDA
YENİ BİR KAVRAM: ÖLÇÜLÜLÜK İLKESİ VE
YASA UYGULAYICILAR AÇISINDAN
UYMA ZORUNLULUĞU**

Prof. Dr. Ömer Adil ATASOY ^()*

İnsan Hakları kişilerin doğuştan sahip oldukları vazgeçilemez, devredilemez ve herkes tarafından uyulması, saygı gösterilmesi gereken temel haklar ve hürriyetlerin bütünüdür. Bu haklar insan onuruna uygun olarak yaşamının bir gereği olarak uluslar arası ve ulusal kanunlar ve Anayasalarca kabul ve taahhüt edilmiş, güvence altına alınmış bulunmaktadır.

Bu hakların özünü; insanın kutsal ve yüce bir varlık olması, insan olma şerefine uygun olarak dünya üzerinde yaşamak hakkına sahip bulunması özelliği meydana getirmektedir.

Türkiye 1856 Islahat Fermanı'ndan bu yana işkencenin, eziyetin, kötü muamelenin ünlenmesi, bunun aksine davranan kamu görevlilerinin cezalandırılması kararlılığını ifade etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Devletimizin insan haklarına saygı temeli üzerine kurulduğunu ilan eder. Bu özellik, Türkiye Cumhuriyeti'nin değiştirilemez, değiştirilmesi dahi teklif edilemez niteliklerindedir. Anayasamız, işkenceyi, eziyeti ve insan onuruyla bağdaşmayan kötü muameleyi yasaklar. Ceza Kanunu'muz bu davranışları suç sayar.

Ayrıca Türkiye, insan Hakları konusunda uluslar arası denetime açık bir ülkedir. Türkiye, insan hakları konusunda, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yetkisini kabul etmiş olan bir ülkedir.

İnsan haklarını çeşitli haklardan oluşan bir katalog olarak da düşünebilirsiniz. Ama bunların hepsinin özeti, insanların eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkı olarak ifade edilebilir. Devletler, bu hakların gerçekleşmesi, insanların gerçekten eşit, özgür ve onurlu yaşaması için gereken ekonomik, sosyal ve hukuki ortamı yaratmak zorundadırlar. Bu bütün hükümetlerin görevidir. Genel olarak insan hakları, siyasal iktidar ya da kamu gücünü kullananlara karşı insanın korunması biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu klasik yaklaşımdır.

^(*) Osman gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Eğer biz insan haklarını hepimiz için sadece yararlanılması gereken haklar değil, aynı zamanda başkalarına karşı verme getirilmesi gereken sorumluluklar olarak da düşünürsek; o bilinci bütün insanlarımıza, bütün topluma bir değer yargısı olarak kabul ettirebilirsek, o zaman insan Hakları sorunu büyük ölçüde çözülmüş olacaktır. Eğer her insan, başkalarının da aynı haklara sahip olduğunu ve başkalarının haklarından yararlanmaları için bizim de bazı ödevlerimiz olduğunu, bunun bir davranış kuralı olarak özümsemesi gerektiğini kabul ederse; o zaman insan Hakları sorunu büyük ölçüde çözülmüş olacaktır.

İnsan haklarının sadece yasalarda ve bildirgelerde ilan edilmesi yetmez. Nitekim Türkiye. 1856 Islahat Fermanında cismani cezayı, eziyeti ve işkenceyi yasaklamış ve bu yapanların şiddetle cezalandırılacağını ilan etmiştir. Ama, bugün hala bu tür sorunlar yaşanabiliyordu; bu. sadece hukukun yetmediğini, eğitimin de çok önemli bir boyut olarak dikkate alınması gerektiğini, hatta hepimizin aynı zamanda kendi kendimizi eğitmek zorunda olduğumuzu gösterir. İnsan hakları bilinci, aileden başlayarak, okulda devam ederek, bütün hayatımız boyunca edinmemiz ve korumamız gereken bir bilindir. Bu bilince sahip olduğumuz zaman yasalar da, anayasalar da, bildirgeler de gerçek anlamlarını bulacak, gerçek içeriklerini kazanacaklardır.

İnsan hakları eğitiminin ulusal hukuktaki ük dayanağı Anayasadır. Anayasanın Cumhuriyetin niteliklerine ilişkin 2. Maddesi, "insan haklarına saygı" ilkesine de yer vermiştir. Bu ilke çerçevesinde insan Hakları eğitimi bir anayasal yükümlülüktür. Anayasanın 42. Maddesinde yer alan ve doğrudan bir insan hakkı olan "eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi"nden başka, özellikle 1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2/2 maddesinde, "bireylerin hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler" olarak yetiştirilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir.

İnsan haklarının çağdaş, evrensel ölçülere uygun bir anlayışla korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmak amacıyla, ilkin 5 Aralık 1990 tarihli ve 3686 sayılı yasayla Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını inceleme Komisyonu kurulmuş; Başbakanlığın 9 Nisan 1997 tarih ve 1997/17 sayılı Genelgesiyle oluşturulan İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu, insan hakları bilincinin ülke çapında yaygınlaşmasına büyük önem vermişlerdir.

İnsan hakları eğitimi alanında ise. İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı **İnsan Hakları Eğitimi Protokolü**, 14 Mart 1995 tarihinde Başbakan ve Başbakan Yardımcısı ile ilgili Bakanlarca imzalanmıştır. Protokolde. ilköğretimin ikinci kademesinde zorunlu ders olarak okutulan "Vatandaşlık Bilgileri" dersinin "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" adıyla yeniden düzenlenmesi; ayrıca, tüm ortaöğretim kurumlarının programlarına, "seçmeli" ders olarak. "Demokrasi ve İnsan Hakları" dersinin eklenmesi öngörülmüştür.

Üst Kurul, ayrıca eğitimcilerin ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların insan haklarıyla ilgili hizmet içi eğitime tabi tutulmasına ilişkin kararlar almış ve **Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On yılı Eylem Planı'nı** Türkiye'de uygulamak ve Türkiye'de insan hakları eğitimini çağdaş anlayışla, bir bütün olarak düzenleyip geliştirmek üzere 1998 yılında **İnsan Hakları Eğitimi On yılı Ulusal Komitesini** kurmuştur.

İlk toplantısını 3 Eylül 1998 tarihinde yapan Ulusal Komite, Türkiye'de yapılmış ve yapılmakta olan insan hakları eğitiminin ve bu eğitimle ilgili çalışmaların bir envanterini çıkarmaya; Türkiye'deki insan hakları sorunlarını gözönüne alarak ihtiyaçları saptamaya, bu ihtiyaçlarla ilgili olarak Türkiye'de insan hakları eğitiminin öncelikli hedeflerini ve belli başlı hedef gruplarını belirlemeye ve bunlara göre uzun, orta ve kısa vadeli çalışmalarını ve stratejilerini saptamaya karar vermiştir.

Tebliğimizde insan haklarını gerçekleştirmede uygulama alanı bulan amaç ve yöntemler ile öncelikli hedefler konusunda kısaca bilgi verdikten sonra. 1982 tarihli anayasamızda Avrupa Birliği mevzuatına uyum çalışmaları ve Avrupa Birliği Ulusal Programı çerçevesinde siyasi partilerimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin iradesi ile oluşan 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı kanun çerçevesinde gerçekleşen "Temel Hak ve Hürriyetlerin **sınırlandırılması**" başlığını taşıyan Anayasamızın 13. maddesinde ifadesini bulan değişikliklerden biri, özellikle de Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında gözetilecek Anayasal bir ilke olan "ölçülülük ilkesi" üzerinde duracağız.

Bu ilkenin uygulanma alanı oldukça geniş ve tüm Anayasal organları kapsamakla beraber biz tebliğimizde yasa uygulama görevi yapan kişiler açısından bu ilkenin uygulanmasına ilişkin uluslararası metinlerde ortaya çıkan esasları ortaya koyarak hukuk tatbikatımıza katkı sağlamaya çalışacaktır.

I. İnsan Haklarını Gerçekleştirmede Amaç ve Yöntemler:

1. Kişiyi Devlete Karşı Koruma Anlayışı:

İnsan haklarına ilişkin hala dünya genelinde oldukça yaygın olan bir anlayış, insan haklarının "kişiyi devlete karşı korumayı" amaçladığıdır. Bu anlayışın bir sonucu olarak, insan hakları eğitiminin amacı "kişilere haklarını öğretmek" şeklinde belirlenmekte: "kişiler haklarını bilirlerse, onları talep ederler" diye düşünülmektedir. Bu anlayışın zincirleme bir sonucu olarak da insan hakları eğitimi, genellikle, kişileri uluslar arası belgeler ve ulusal mevzuat hakkında bilgilendirmek şeklinde yapılmakta; insan haklarının disiplinler arası bir konu olduğu da göz ardı edilmektedir.

2. Kültürler Arası Yaklaşım ve Saygı Anlayışı:

Son yıllarda ise, özellikle bazı Batı Avrupa ülkelerinde, dünyanın dört bucağından gelen göçmenlerden dolayı yaşanan bazı sorunlar karşısında, bilhassa üniversite öncesi insan hakları eğitimi "kültürler arası yaklaşım eğitimi" olarak yapılmakta ve "farklı kültürlere sahip kişiler, birbirlerinin kültürlerini tanırlarsa, böylece de başkalarının kültürlerine saygı göstermeyi öğrenirlerse, barış ve insan hakları daha çok korunabilir" diye düşünülmektedir.

3. Bireysel Temelde İnsan Haklarına Saygı ve Koruma Anlayışı:

(İnsan Haklarına Saygılı ve İnsan Haklarını Koruyucu Birey)

Bu görüşe göre ise, nihai amacı insan hakları ihlallerini önlemek, tümüyle ortadan kaldırmak ve bu hakları yaşamda etkili kılmak olan **insan hakları eğitimi**, "hukuk merkezli" ve "kültür merkezli" değil, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu'nca da belirtildiği gibi **"insan merkezli" olmalı ve insan haklarının korunabilirliğinin nesnel koşullarını olduğu kadar öznel koşullarını da göz önüne atmalıdır**, insan hakları eğitimi yalnızca "kendi haklarını" değil, kişinin "kendi haklarını" olduğu kadar diğer bütün insanların haklarının da kapsayan **insan haklarını korumayı içtenlikle isteyen**, bunun da yüzyüze gelmen tek tek durumlarda **nasıl yapılabileceğini bilen ve bu bilgileri davranışlara dönüştürebilen** insanlar yetiştirmeyi amaçlamalı ve bunun yollarını göstermelidir.

II. İnsan Haklarını Gerçekleştirmede Öncelikli Hedefler:

Bu anlayışla yapılacak İnsan Hakları eğitimini, Türkiye'de sağlam temeller üzerine oturan demokratik bir hukuk düzeninin güçlendirilmesi ve barış kültürünün yaygınlaştırılması için etkili bir yol olarak görülmektedir. Çeşitli düzeylerde ve alanlarda yapılan örgün ve yaygın İnsan Hakları eğitimine, amaçlarını gerçekleştirebilecek kadar süre ayrılmasını; oluşturulan eğitim-öğretim programlarında, İnsan Hakları eğitiminin amaçlarına uygun yapılabilmesinin önkoşulu olan bazı dersler ve veya kursların yer almasını; **insan haklarıyla doğrudan doğruya ilgili mesleklerin eğitiminde, meslek dersleri ile İnsan Haklarının açık bir şekilde bağlantılandırılmasını, ayrıca da öğretim programlarında yer alan İnsan Haklarıyla dolaylı olarak ilgili "ders"ler gözden geçirilerek - varsa - İnsan Haklarına ters düşün öğelerden ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yol açan ifâdelerden arındırılmasını gerekli bulmaktadır.**

Kadınların ve çocukların İnsan Hakları konusunun ulusal eylem planlarının ayrılmaz bir parçası olması gerektiğinin vurgulandığını göz önüne alan Komite, İnsan Hakları eğitiminin, çocukların yaşlarından dolayı, kadınların ve kız çocuklarının da cinsiyetlerinden dolayı uğradıkları hak ihlalleri dikkate alınarak, kadınlar ile çocukların İnsan Haklarına ve topluma cinsiyet rollerine duyarlılığı arttıracak bir şekilde yapılmasını gerekli görmektedir. Hizmet i İnsan Hakları eğitiminin iş başında yapılmasını sağlamak. Yasaları uygulamakla ilgili mesleklerin örgün eğitiminde ve staj dönemlerinde, İnsan Hakları dersleri varsa programları gözden geçirmek, yoksa programları hazırlamak. Her alandaki İnsan Hakları eğitimi iç gerekli yazılı ve görsel malzemenin hazırlanmasında yardımcı olmak.

ANAYASA'DA İNSAN HAKLARINA AYKIRI DAVRANIŞLARIN ÖNLENMESİ KONUSUNDAKİ YENİ DÜZENLEMELER VE ÖLÇÜLÜLÜK İLKESİ

I. GENEL AÇIKLAMA

Anayasamızda "Temel hak ve hürriyetlerin niteliği" başlığı altındaki 12. Maddesinde "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilemez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder" denilmektedir.

"Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması" başlığım taşıyan 13. madde ise "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksın

yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik **Cumhuriyetin** ^ereklerine ve **ölçülülük ilkesine aykırı olamaz**" (3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunla değişik) hükmü yer almaktadır. Bu madde ile getirilen önemli bir yenilik temel hak ve hürriyetlerin korunması bakımından; kanunların yapılması, alınması gerekli önleyici tedbirler ve uygulama açısından önemli bir ilkenin getirilmiş olmasıdır. Anayasanın 13. Maddesi yeni şekliyle. **"Bu sınırlamalar ölçülülük ilkesine aykırı olamaz"** denmektedir. Ölçülülük İlkesi, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında temel bir ilke olarak belirtilmiş bulunmaktadır.

Sadece Polis görevi yapanlar değil her düzeydeki Anayasal ve idari organ, makam ve kişiler içinde görevlerini yaparlar **ölçülülük ilkesine** uymak mecburiyeti bulunmaktadır."Ölçülülük ilkesi" bilhassa Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununun yeniden düzenlenmesini gerektirdiği gibi; uygulamada, bu kanuna göre kendisine görev ve sorumluluk verilen her düzeydeki polis görevi yapan kişilerin görevlerini yaparken Anayasal bir emir mahiyetinde olan "ölçülülük ilkesine" uymak zorundadırlar.

Ölçülülük ilkesinin dayandığı temel esaslar ve nasıl kullanılacağı ise. **"Yasa Uygulayıcıların Davranış Kurallarına Dair Uluslar Arası Sözleşme"** çerçevesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu sözleşme hükümlerine uygun olarak polis vazife ve salahiyetleri Hakkında kanunda ve diğer ilgili kanunlarda gerekli düzenlemeler yapıncaya kadar geçecek zaman içinde ise Anayasa'nın bu hükmü yürürlükte olduğu için. tüm yasa uygulayıcısı ve polis görevlilerinin ölçülülük ilkesine uygun hareket etmesi bu ilkenin uygulama esaslarını belirleyen Yasa Uygulayıcıların Davranış Kurallarına Dair Uluslar arası Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak davranması gerekecektir.

II. YASA UYGULAYAN GÖREVLİLER İÇİN DAVRANIŞ KURALLARI

Yasa Uygulayan Görevliler için Davranış Kuralları. Birleşmiş Milletler Tarafından 1979 tarihli Uluslar arası bir Anlaşma ile tespit edilmiş bulunmaktadır.¹

I. Yasa Uygulayıcı Görevliler ve Toplum Hizmeti:

"Yasa uygulayan görevliler" sözü ister atanmış, ister seçilmiş olsun, polis yetkilerini, kullanan tüm yasa görevlilerini içerir.

Polis yetkililerinin, üniformalı olsun ya da olmasın, askeri görevlilerce ya da devlet güvenlik güçlerince kullanıldığı ülkelerde yasa uygulayan görevliler sözü bu gibi görevlileri de kapsar.

Yasa uygulayan görevliler, yasaların kendilerine verdiği görevi her durumda mesleklerinin gerektirdiği en yüksek sorumluluk uyarınca topluma hizmet ederek ve herkesi yasadışı eylemlere karşı koruyarak yerine getirir (Yas.Uyg.Gör.Dav.Kur.Sö/.. m.1).

Toplum Hizmeti:Topluma hizmet, özellikle kişisel, ekonomik toplumsal ya da başka olağanüstü nedenlerden ötürü ivedi yardım gereksinmesi içinde bulunan toplum üyelerine yardım hizmeti verilmesi demektir.

Toplum hizmeti yasa uygulayıcılar tarafından yerine getirilen salt şiddet eylemleriyle yıkıcı ve zararlı eylemleri değil, ceza yasalarına göre yasaklanmış tüm eylemleri de kapsar.

2. Yasa Uygulayıcı Görevlilerin Uyması Zorunla Davranış Kuralları:

Yasa uygulayan görevliler, görevlilerini yerine getirirken, herkesin insan onuruna saygı gösterir ve insan haklarını korur ve gözetir (Mad. 2.)

Söz konusu insan hakları, ulusal ve uluslar arası hukukça tanınan ve korunan haklardır. İlgili uluslar arası belgelerden başlıcaları, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi, Herkesi işkence ve Başka Zalimce, insanlık dışı ya da Onur kırıcı Davranış ya da Cezadan Koruma Bildirgesi, Her Türlü İrk Ayrımcılığının Kaldırılması Uluslar arası Sözleşmesi, Kurumlaşmış İrk Ayrımcılığının Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Tutuklulara En azından Uygulanması Gereken Davranış Standardı Kuralları ve Konsolosluk İlişkileri Viyana Sözleşmesidir.

3. Yasa Uygulayıcı Görevlilerin Güç Kullanmada Uyacaklar» Esaslar:

A. Güç Kullanmada Ölçülülük İlkesi:

Yasa uygulayan görevliler, ancak kesinlikle zorunlu olduğunda ve görevini yerine getirmesi için gerektiği ölçüde güce başvurur (Madde 3). Güce başvurmada aşağıda açıklanan ölçüler ve esaslara uyulması zorunludur;

1) Yasa uygulayan görevlileri, ancak özel durumlarda zora başvurabilirler. Yasa uygulayıcı görevlileri ancak suç önleme durumunda ya da suçluların sanıkların yasal olarak tutuklanması sırasında makul nedenlerle gerektiğinde güce başvurma yetkisi vardır. Bunun ötesinde zor kullanamazlar.

2) Yasa Uygulayıcılar hiçbir durumda, ulaşılabacak yasal hedefle orantılı olmayan güç kullanımına yetki verir biçimde emir veremez, önlem alamaz ve davranışta bulunamazlar.

3) Ateşli silahların kullanılması, aşın bir önlem sayılır. Özellikle çocuklara karşı ateşli silah kullanılmaması için her çaba gösterilir. Genel olarak, bir sanığın silahlı direnişle bulunduğu ve başkalarının yaşamlarını tehlikeye soktuğu ya da sanığın tutulup yakalanması için daha hafif önlemlerin yeterli olmadığı durumlar dışında ateşli silah kullanmaz.

B. Görev Gereği Öğrenilen Kişisel Bilgilerin Gizli Tutulması Zorunluluğu:

Yasa uygulayan görevlilerin bilgi edindiği gizli nitelikteki konular, görevin yerine getirilmesi ya da adaletin çıkarları tersini gerektirmedikçe gizli tutulur (Madde 4).

Yasa uygulayan görevliler, görevlerinin niteliği gereği özel yaşamla ilgili olan ya da başkalarının çıkarlarına ve özellikle ünlerine zarar verebilecek bilgileri ancak, görevin yerine getirilmesi ya da adaletin gereklerine hizmet amacıyla yetkili makamlara açıklayabilirler. Yasa Uygulayıcılar öğrendikleri bilgilerin korunup, kullanılmamasına büyük özen göstermelidir. Bu gibi bilgiler başka amaçlarla açıklanamaz.

C. İşkence ve Zalimce Davranışta Bulunmama Yasağı:

Yasa uygulayan hiçbir görevli herhangi bir işkence ya da başka zalimce, insanlık dışı ya da onur kinci davranış ya da ceza eylemine başvuramaz. kiskanmaz ya da hoşgörülle bakamaz. Yine yasa uygulayan bir kimse için üstlerinden aldığı emirler ya da savaş durumu, savaş tehdidi, ulusal güvenliğin tehlikede olması, iç siyasi kararlılık ya da kamu düzenine ilişkin başka bir olağanüstü durum,

işkence ya da başka zâlimce insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da cezanın gerekçesi olamaz (Madde 5).

Bu yasak. **Herkesin İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık dışı ya da Onur kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı korunması Bildirgesinin** doğal sonucudur. Bildirgeye göre, "böyle bir eylem, insan onuruna karşı bir suçtur ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının temel amaçlarının gerçekleşmemesi inkar edilmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde ilan edilen İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin çiğnenmesidir."

İşkence veya Zalimce ve İnsanlık dışı, Onur Kırıcı Davranış:

Adı geçen Bildirge işkenceyi şöyle tanımlamıştır: "İşkence, bir kimseye kendisinden ya da üçüncü bir kimseden bilgi ya da itiraf sağlamak, işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eyleminden ötürü önu cezalandırmak, kendisine ya da başka kimselere gözdağı vermek amaçlarıyla bir resmi görevli tarafından ya da onun kışkırtmasıyla bilerek maddi ya da manevi ağır ceza verme ve eziyette bulunma eylemidir. Salt yasal yaptırımlardan doğan acı ya da eziyet işkence sayılmaz."

"Zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da ceza" sözleri, maddi ya da manevi kötü uygulamalara karşı mümkün olan en geniş korumayı sağlayacak biçimde yorumlanması gerekir.

D. Vatandaşların Sağlıklarının Korunması Mecburiyeti:

Yasa uygulayan görevliler gözetimlerdeki kimselerin sağlıklarının tam korunmasını sağlar ve özellikle gerektiği her durumda tıbbi bakım sağlamak üzere ivedi önlem alır (Madde 6).

E. Yasa Uygulayıcıların Yolsuzlukta Bulunmama Yükümlülüğü:

Yasa uygulayan görevliler, herhangi bir yolsuzluk eylemi işleyemezler. Aynı zamanda bu gibi eylemlere kesinlikle karşı çıkarak mücadele vermelidir (Madde 7).

Herhangi bir yolsuzluk eylemi, yetkinin kötüye kullanıldığı öteki eylemler gibi. yasa uygulayanların görevleriyle bağdaşmaz. Yolsuzluk yapan herhangi bir görevliye yasalar uygulanır. Hükümetler, kendi temsilcilerine karşı ve kendi temsilcileri arasında yasaları uygulayamazsa. yurttaşlarına yasa uygulamayı bekleyemez.

Yolsuzluk: Yolsuzluk hallerinin tanımı ve tespiti, ulusal yasaların konusu olmakla birlikte, bir kimsenin görevini yerine getirirken ya da göreviyle ilgili olarak armağanlar karşılığında, istediği ya da kabul ettiği söz ya da çıkarlar karşılığında bir eylemde bulunması ya da bulunmaması ya da eylemde bulunduktan sonra adı geçen çıkarları haksız olarak sağlaması durumunu kapsayacak biçimde anlaşılmalıdır.

Yukarıda anılan yolsuzluk eylemi, yolsuzluğa kalkışmayı da kapsar.

F, Yasalara ve Kurallara Uyma Yükümlülüğü:

Yasa uygulayan görevliler, yasalara ve bu kurallara saygı göstermelidir. Olabildiğince yasaların ve bu Kuralların çiğnenmesine kesinlikle karşı çıkarak aykırılıkları önlemelidir.

Bu kuralların çiğnendiği ya da çiğnenmek üzere olduğu kanısına varan yasa uygulayan görevliler, durumu üst makamlara ve gerekliyse inceleme ve çözüm bulma yetkisi olan başka uygun makamlara ya da organlara bildirmelidir (Madde 8).

a) Bu kurallar, ulusal yasalar ya da uygulamalarda yer bulduğunda gözetilmelidir. Yasalar ya da uygulamalar bu kurallardakinden daha sıkı hükümler içeriyorsa, daha sıkı olan hükümler geçerlidir.

b) Yasa uygulayan görevliler, bu kurallara aykırılıkları komuta «inciri içinde duyurmak ve başka çözüm yolu yoksa ya da işlemiyorsa bu durumda öteki yasal önlemleri almakla yükümlüdür. Bu kuralların çiğnendiği ya da çiğnenmek üzere olduğunu bildirmesinden ötürü yasa uygulayan hiçbir görevliye yönetsel ya da başka bir ceza uygulanamaz.

c) Yasa uygulayan görevliler, bu kurallara uygun davrandıklarında toplumdan, hizmet verdiği kurumdan ve meslektaşlarından saygı, tam destek ve işbirliği görür.

III. POLİS VAZİFE VE SELAHİYET KANUNU(1)'NA GÖRE POLİSİN GÖREVLERİ VE SİLAH KULLANMA HAKKININ SINIRLARI

Polis, asayiş amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın ırz. can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatını temin eder.

Yardım isteyenlerle yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve acizlere muavenet eder. Kanun ve nizamnamelerinin kendisine verdiği vazifeleri yapar (Madde 1).

Polisin genel emniyetle ilgili görevleri iki kısımdır.

A) Kanunlara, tüzüklere, yönetmeliklere. Hükümet emirlerine ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden Önce bu kanun hükümleri dairesinde önünü almak.

B) İşlenmiş olan bir suç hakkında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı görevleri yapmak,

Kamu düzeni ve kamu güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olan polis; amirinden aldığı emri. kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmeyebilir ve bu aykırılığı emri verene bildirir. Ancak, amir emrinde ısrar eder ve bu emrini yazılı olarak yenilirse, emir yerine getirilir. Bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz. Konusu suç teşkil eden emir hiçbir suretle yerine getirilmez. Yerine getirenler (getiren kimse) sorumluluktan kurtulamaz (Madde 2)(Anayasa m. 137, Kanunsuz emir).

Sözlü «mir verilmesini gerektiren haller;

a- Kanuna göre aşağıda yazılı hallerde yetkili amir tarafından verilecek sözlü emirler derhal yerine getirilir. Bu emirlerin yazılı olarak verilmesi istenilemez. Bu hallerde emrin yerine getirilmesinden doğabilecek sorumluluk emri verene aittir.

1-Can. ırz veya mal emniyetini korumak için,

2-Devletin şahsiyetine karşı işlenen cürümlerin faillerini yakalamak veya delillerini tespit etmek için,

3-Devlet kuvvetleri aleyhine, yalnız veya toplu olarak taarruz veya mukavemette bulunanları yakalamak, veya bunların taarruz veya mukavemetlerini def etmek için,

4-Hükümete karşı, şiddet kullanan veya gösteren veya mukavemet edenlerin yakalanması, taarruz veya mukavemet edenlerin def edilmesi için,

5-Zabıtaca muhafaza altına alınan şahıslara, bina veya tesislere, meskûn veya gayrimeskûn yerlere vaki olacak münferit veya toplu tecavüzleri defetmek için

6-Ağır cezalı bir suçun sanığı olarak yakalandıktan sonra zabıta kuvvetlerinin elinden kaçmakta olan şahısların yakalanması için,

7-İşlenmekte olan bir suçun işlenmesine veya devamına manî olmak için,

8-Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile diğer kanunlarda, zabıta tarafından suç delillerinin tespiti veya suç faillerinin yakalanması maksadıyla yapılacak aramalar için,

9-Kanunsuz toplantı veya kanunsuz yürüyüşleri dağıtmak veya suçlularını yakalamak için,

10-Yangın, su baskını, yer sarsıntısı gibi afetlerde olay yerinde görevlilerce alınması gereken tedbirler için,

11-Umuma açık yerlerde yapılan her türlü toplantı veya yürüyüşlerde veya törenlerde bozulan düzeni sağlamak için,

12-Herhangi bir sebeple tıkanmış olan yolların trafiğe açılması için.

POLİSİN SİLAH KULLANMASINI GEREKTİREBİLECEK HALLER: Polis aşağıda yazılı hallerde silah kullanmağa salahi yetlidir (Madde 16):

1- Nefsini müdafaa etmek;

2- Başkasının ırz ve canına vuku bulan ve başka suretle menci mümkün olmayan bir taarruzu savmak için;

3- Ağır cezayı müştekim bir suçtan maznun olarak yakalanıp nezaret altında bulunan veya her hangi bir suçtan mahkum ve mevkuf olup da tutulması veya nakil ve sevki polise emir ve tevdi olunan şahısların kaçmaları veya bu maksatla polise taarruzları halinde

yapılacak ihtarlar itaat edilmemiş ve kaçmağa ve taarruza mani olmak için başka çare bulunmamışsa;

4- Muhafazasına memur olduğu mevkii veya elindeki silaha yahut kendisine verilmiş veya teslim edilmiş olan karakolhane ile şahıslara karşı vuku bulacak taarruzu başka suretle defe imkan olmamışsa;

5- Ağır cezayı müstelzim ve meşhut cürüm halinde bulunan suçlarda suçlunun saklı olduğu yerin arandığı sırada o yerden şüpheli bir şahıs çıkarak kaçtığı ve dur emrine kulak asmadığı görülerek başka suretle ele geçirilmesine imkan bulunmamışsa;

6- Ağır hapsi müstelzim bir suçtan dolayı maznun veya mahkum olup da zabıtaca aranmakta olan bir şahsın yakalanmasına teşebbüs edildiği sırada kaçar ve dur emrine de kulak asmayarak başka türlü ele geçirilmesi kabil olmazsa;

7- Vazife esnasında polise tecavüze veya karşı koymağa elverişli aletlerin ve silahların teslimi emredildiği halde emrin derhal yerine getirilmeyerek karşı gelinmesi veya teslim edilmiş silah ve aletlerin zorla tekrar alınmasına kalkışılmışsa;

8- Polisin vazifesini yapmasına yalnız veya toplu olarak fiili mukavemette bulunmuş veya taarruzla engelleme yapılmışsa mümanaat men edilmişse

9- Devlet nüfuz ve icraatına silahlı olarak karşı gelinmişse; (Madde 16).

Polisin Kanunlar Dahilinde Yaptığı Uygulamalara Karşı Gelenler Hakkında Yapılacak İşlem:

Polisin: Kanun ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlik ve ittihaz eylediği tedbirlere riayetsizlik edenler;

Vazife yaparken polise mukavemette bulunan veya vazifesinden alıkoymak maksadı)la polise zorla karşı koyan ve yakalanmadıkları takdirde hareketlerinde devam etmeleri melhuz bulunun şahıslar;

Karakola götürülüp haklarında tanzim olunacak evrakla beraber adliyeye verilirler (Madde 17).

Polis suç işlenmesini önlemek veya işlenmiş suçların faillerini ele geçirmek için kişilerden (KENDİNİN POLİS OLDUĞUNU BELİRLEYEN BELGEYİ GÖSTERDİKTEN SONRA) kimliğini sorabilir. Bu istem karşısında herkes nüfus hüviyet cüzdanı, pasaport veya resmi bir belgeyi göstererek kimliğini belirlemek sorundadır.

Polis; sokak, meydan ve umuma mahsus yerlerde intizamı temin ve Seyrüsefer Talimatnamesindeki vasıflara uygun olmayan nakil vasıtalarını işletmekten ve bu vasıtaları sarhoş olarak veya seyrüseferin intizam ve selametini bozacak surette idare edenleri çalışmaktan men eder (Madde 19).

Zabıta, imdat istenmesi veya yangın, su baskını ve boğulma gibi büyük tehlikelerin haber verilmesi veya görülmesi halleri ile ağır cezalı bir suçun işlenmesine veya yapılmakta devam olunmasına mani olmak için konutlara, iş yerlerine ve eklentilerine girebilir (Madde 20).

Polis Devletin ülkesi ve «iletiyle bölünmez bütünlüğüne. Anayasa düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu tedbirleri almak, emniyet ve asayişini sağlamak üzere, ülke seviyesinde istihbarat faaliyetlerinde bulunur, bu amaçla bilgi toplar, değerlendirir, yetkili mercilere veya kullanma alanına ulaştırır. Devletin diğer istihbarat kuruluşlarıyla işbirliği yapar (Ek Madde 7-Ek:16/6/1985-3233/7 md.)

Önleyici, caydırıcı, düzenleyici ve koruyucu kolluk hizmetlerine dair görevlerin ifası sırasında silah kullanmak zorunda kalan polis hakkında, cezai sorumluluğun tespiti bakımından Memurin Muhakematı Hakkında Kanuna göre işlem yapılır.

Adliyeye ilişkin vazife ve işlerle ilgili hizmeti yerine getirirken silah kullanmak zorunda kalan polis hakkında, hazırlık soruşturması bizzat Cumhuriyet savcılarını veya yardımcılarını tarafından yapılır.

Sanık polis, hakkında dava açıldığı takdirde, duruşmadan varestede tutulabilir. Olayın mahiyetine ve kusurun derecesine göre, İçişleri Bakanlığınca durumu uygun görülen polisin vekalet verdiği avukatın ücreti. Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesine konulacak ödenekten karşılanır. Avukat tutma ve ücret ödeme usul ve esasları yönetmelikte gösterilir.

SONUÇ:

Türkiye, Avrupa Birliği ilişkilerinin düzenlenmesinde temel yönünü belirlemiş. Avrupa Birliği Ulusal Programı hazırlanarak kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuş bulunmaktadır. Avrupa Balığı Ulusal Programı çerçevesinde Türkiye, başta insan hakları ve demokrasi alanlarında olmak üzere, Avrupa Birliği müktesebatı niteliğindeki evrensel normlar ile Avrupa Birliği ülkelerinin uygulamalarına daha fazla uyum sağlamak amacıyla, gerekli tüm uluslar arası sözleşmelere taraf olacak ve bunların etkin şekilde uygulanmasını sağlayacak tedbirleri alacaktır. Türkiye esasen, bu bağlamdaki sözleşmelerin çoğuna taraftır. Türkiye'nin AB üyeliği. farklı kültürler arasında uyum kurma özlemini taşıyan dinamiklerin tarihin akışıyla buluştuğunu simgeleyecek ve Avrupa'nın manevi dokusunu zenginleştirecektir. Türkiye ve Avrupa Birliği, karşılıklı ve sürekli etkileşim halindeki kültürel öğeleriyle. felsefi ve moral planda daha yüksek bir uygarlık sentezinin oluşumunu başlatacaklardır. Bu gelişme, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki olumlu yansımalarıyla, her iki tarafın da daha güvenli ve huzurlu bir ortam içinde aydınlık bir geleceği şekillendirmelerini kolaylaştıracaktır.

Türkiye demokrasi ve insan hakları alanındaki reform uygulamalarını başlatmış bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanlarında Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmalarını düzenli ve sürekli olarak gerçekteştirmeye çalışmaktadır. Bu maksatla Ulusal Programda belirtilen pek çok konuyu içine alan kanuni değişiklikler yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir.

Bu çalışmaların tamamlanması yanı sıra, yasa uygulayıcıların ve tüm vatandaşların temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda bilgilendirilmesine., insan haklarına saygının bir davranış tarzı ortak bir anlayış ve kişisel bir uygulama olarak benimsenmesine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

□ Anıl ÇEÇEN (Prof.Dr.), **İnsan Hakları Rehberi**, Bilim Yayıncılık, Ankara, 1999

□ Alain TOURAİNE (Çeviren: Olcay KUNAL), **Demokrasi Nedir?**, Yapı Kredi Yayınları. 2. Baskı, İstanbul 2000

□ Carl.J. FRIDRICH (Çeviren:Mehmet TURHAN)., **Sınırlı Devlet**, Gündoğan Yayınlan, Ankara. 1999

□ Fazıl SAĞLAM, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ank. Ün. Siyasal Bil. Fak. Yay. No: 506/4, Ankara. 1982
13

□ Gökçen ALPKAYA, Rana AYBAZ ve diğerleri, **İnsan Hakları**,Yapı Kredi Yayınları: 1410. İstanbul, 2000

□ Henry B. MAYO (Çeviren: Emre KONGAR), **Demokratik Teoriye Giriş**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yay. No:6, Ankara, 1964

□ Hikmet Sami TÜRK (Prof.Dr.), **Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları**, Ankara 1998

□ **Hukukun Üstünlüğü Demokrasi İnsan Hakları**, Sivil Toplum Örgütleriyle Düzenlenen Çalışma Toplantısı, Ankara Palas, 14 Ekim 1999

□ İsmet GİRİTLİ, **İdare Hukuku**, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 1995

□ İsmet GİRİTLİ. **Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli**, Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yedinci bası. İstanbul. 1983

□ İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi, **İnsan Eğitimi Türkiye Programı 1998-2007**, Ankara, 1999

□ Louis Le FUR (Çeviren: Nihat Raif ERİM), **XVII'ci Asırdan beri Tabii Hukuk Nazariyesi ve Modern Doktrin**, İstanbul, 1940

□ Nevzat TOROSLU. **Ceza Hukuku**, 3. Bası, Ankara, 1994

□ Ömer MADRA. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı**, Ankara Ün. Siyasal Fak. Yayını: 458. Ankara, 1981

□ Sulhi DÖNMEZER. Sahir ERMAN. Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Umumi Kısım, Ciltli. 3. Bası, İstanbul, 1966

□ Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Anayasa Hukuku Anayasa Metni Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, Güncelleştirilmiş 9 bası, Ankara. 2000

□ Uğur ALACAKAPTAN, **Suçun Unsurları**, Ank. Üniv. Yay. No: 263, Ankara, 1970

□ Walter GELLHORN (Çeviren:Ünsal OSKAY), **Amerikan Hakları**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını: 9. Ankara, 1965